BURGUET, F.
Construir les notícies. Una teoria de la redacció periodística
Barcelona: Dèria (1997). Col·lecció Papers d'Estudi

Les més o menys creïbles enquestes fetes a consumidors d'informació indiquen que la credibilitat del periodisme escrit toca en aquests moments fons a Espanya. Més de la meitat dels consumidors d'informació (55%) desconfien de la feina diària de la premsa escrita. Ens trobem davant d'una nova *crisi*[1] del llenguatge periodístic, un efecte més de la ruptura de la confiança que caracteritza l'actual moment cultural. En el cas de l'àmbit d'estudi de l'escriptura periodística, la crisi també s'ha d'entendre com a resultat de l'evolució de la lingüística i de la teoria social aplicada a l'estudi dels mitjans i, en coherència amb cert esperit postmodern, ha de qüestionar el problema de la relació entre els signes i els referents —semàntica—, la qual cosa quan parlem de periodisme desemboca naturalment en el problema de l'objectivitat, la parcialitat i la intencionalitat de *l'emparaulament de l'experiència del fet* —que no del fet; ja ho va dir Nietzsche: no és el fet o la cosa el que entra en la nostra consciència, sinó l'*experiència* que en tenim—. L'altra conseqüència que haurà de tenir és que, afeblint conceptes bàsics com el de la separació entre *facts-comments*, el d'objectivitat, etc., haurà de proposar una revisió a fons de la genologia periodística, que a més de ser prou bona com a descripció analítica de la realitat realment existent haurà de ser vàlida per a la docència, tant com ho ha estat l'actual genologia, que podrà haver representat moltes coses i dolentes, però que s'ha d'admetre que ha estat terriblement útil: ha evitat molts mal de caps a l'hora de preparar classes —i potser per això costarà de destronar-la: ens evita de pensar-hi.

Però a banda d'aquest corrent transdisciplinari que recorre els estudis lingüístics i literaris, és cert que a casa nostra, més enllà de tendències acadèmiques que proclamin la necessitat de posar en quarantena el llenguatge periodístic, es pot detectar una intensificació de la desconfiança en la paraula periodística escrita. Segons diuen els lectors, la causa de la seva desconfiança és la guerra mediàtica en la qual cada matí els dos diaris més importants del país es llançaven —es llancen— des de les trinxeres estant titulars impossibles i maquiavèlics per tal que el bàndol contrari i els seus protegits en surtin malparats. Si, d'una banda, advoquem per una *nova crisi del llenguatge periodístic* conduïda des del camp acadèmic, ens trobem, d'altra banda, en canvi, amb una veritable crisi de confiança en la veracitat de la paraula periodística en el dia a dia de la nostra societat. Els teòrics la comencem a posar —de nou?— en entredit; els lectors, també. Sembla que ambdues tendències topen com dos camins en una cruïlla i que aquesta cruïlla, confusa i habitada per multitud de tendències i viaranys que prometen dur a una

1. Segurament la primera crisi del llenguatge periodístic es va deixar sentir tant arran de la presa de consciència de la natura interpretativa del procés informatiu que va desvetllar als anys setanta l'aplicació dels corrents constructivistes de la Teoria Social a l'estudi dels mitjans, com també a causa del mateix auge de les peces interpretatives d'autor del *Nou Periodisme*. Per aquelles dates —finals dels seixanta i sobretot dels setanta— es produeix una primera crisi dels gèneres periodístics i es comencen a generar debats sobre l'objectivitat i la subjectivitat, que en certa manera s'havien començat a forjar després de la Segona Guerra Mundial amb el naixement de l'*Interpretative Reporting*, com apunta Gomis (1989) a *Teoria dels gèneres periodístics*. Barcelona: CIC.

sortida o almenys ajudar a imaginar-la, és el context en què hem d'actuar els teòrics durant els pròxims anys.

L'orientació lingüística del treball de Burguet és la que més escau en aquest moment d'estudi de l'escriptura periodística. Diríem que els pressupòsits dels quals parteix i les conclusions a les quals arriba són, més aviat, evidències que l'evolució de la lingüística tant com la de la teoria social imposen en l'actual moment d'evolució o d'estancament de la nostra disciplina. Ja no és possible continuar creient a ulls clucs que «*los hechos son sagrados y aparecen diseminados por aquí y por allá en todos los lugares del periódico*», com assegurava Martínez Albertos. Recordem que des dels manuals i els llibres de més pes teòric dedicats a l'estudi de l'*emparaulament periodístic* —deixeu-me dir-ho així, a la manera de Lluís Duch—, s'ha assegurat no fa pas tant que la necessària manipulació lingüística de la realitat «*debe llevarse a cabo con una evidente disposición psicológica de no intencionalidad*»[2]. Però, és possible usar el llenguatge sense intencionalitat, sense dur a terme un acte —o intentar dur a terme un acte— que transforma el món, la nostra realitat pròxima si més no, en algun sentit, i que comporta sempre un efecte perlocutiu? És possible que dècades després d'Austin i Searle i després de l'evolució de la lingüística i de la filosofia del llenguatge dels últims trenta anys encara hi hagi algú que escrigui —i es cregui— això? Quan superarà el nostre àmbit d'estudi l'estat d'excepció intel·lectual en què sembla viure, en el qual s'apel·la encara a la joventut de la disciplineta o a la seva condició d'ofici pràctic com a excusa o coartada, criminalitzant la reflexió i exercint un ensenyament que pateix *practicitis*, o inflamació de les pràctiques, en el qual no se sotmeten mai a crítica ni revisió els postulats i els marcs teòrics implícits dels quals parteix la feina quotidiana de la premsa, com si fer notícies fos una feina manual, com ferrar un cavall, més que no un treball intel·lectual i lingüístic que posa en paraules ja no els fets sinó l'experiència dels fets del periodista i del diari; un acte que resulta, és clar, lingüísticament subjectiu, intencional i transformador?

Ja des de la hipòtesi performativa desenvolupada a partir de les formulacions d'Austin sobre el llenguatge com a acció sabem que és impossible actuar amb un *grau zero* d'intencionalitat. I des del *gir lingüístic* o *presa de consciència lingüística* sabem que la paraula no és una eina, sinó una condició del coneixement que ens travessa ontològicament de manera inexcusable, però també insuficient, per *dir* el món. I que precisament per això tota paraula és un trop, una metàfora. I que la metàfora no és un ornament sobrer del qual cal fugir, sinó un recurs inherent al llenguatge, una forma precisa i econòmica, en termes lingüístics, de transferir informació —i tant és així que el periodisme informatiu l'usa molt sovint: vegeu el llibre d'Elvira Teruel sobre els titulars en premsa i la metàfora[3]—. Per què, doncs, ens entestem a continuar dient que el llenguatge periodístic és no intencional i que ha de tendir a l'objectivitat? Burguet dedica una bona part del llibre a posar al seu lloc el substantiu *objectivitat*, calibrant-ne el sentit al costat d'altres mots com *parcialitat* o *intencionalitat*. «*Caldrà distingir allò objectivament esdevingut —un fet considerat notícia— d'allò subjectivament publicat —informació*», escriu a la plana 23. La naturalesa subjectiva de tot el procés informatiu no vol dir, en canvi, que aquest sigui sempre parcial o poc

2. MARTÍNEZ ALBERTOS, J.L. (1978). *La noticia y los comunicadores públicos*. Madrid: Pirámide, p. 85.
3. TERUEL, E. (1998). *Retòrica, informació i metàfora*. Bellaterra: UAB, Jaume I, UV.

honest. «*Així com l'objectivitat en un sentit estricte no és garantia d'imparcialitat, tampoc la subjectivitat no ha d'implicar parcialitat. (...) Quan distingim entre textos informatius, interpretatius i d'opinió, amb això no distingim pas entre imparcialitat o parcialitat, entre objectivitat i subjectivitat, entre falta d'intencionalitat i intencionalitat. Allò que distingim és que en les propietats formals del text no es manifesten o, al contrari, sí que s'expressen, interpretacions i opinions*» (p. 25). La *cosa* queda clara, doncs.

Francesc Burguet adopta, per tant, una perspectiva en què la natura interpretativa del procés informatiu i la seva presència explícita o no en els textos resulta el principi d'ordre. Principi d'ordre per explicar la feina periodística i per mirar de bastir una nova teoria dels gèneres. Com el mateix autor diu al proemi del llibre, l'objectiu és generar una teoria descriptiva de la notícia i de la feina periodística. Dues són les clàusules sobre les quals inicialment s'aixeca aquesta aproximació teòricopràctica: a) les informacions són textos; i b) la informació té una dependència del context, cosa que fa que les paraules siguin una mena d'acció i viceversa. Aquesta doble condició inicial l'aboca a prendre com a referents la lingüística textual, pel que fa a la primera clàusula, i la pragmàtica pel que fa a la segona. D'aquest propòsit inicial i de les susdites dues clàusules es desprèn, ja des de les primeres planes, una gran conclusió que s'estén per tot el llibre, a tall de motiu recorrent, i que, formulat de diversa manera, retorna cíclicament —sovint també de forma repetitiva—: la natura interpretativa de tot el procés d'elaboració de la informació, també, o sobretot, d'aquelles peces escrites amb el llenguatge més suposadament asèptic i neutre. D'aquesta manera, Burguet impugna oportunament el que ell anomena la *retòrica d'emmascarament* vehiculada a través del famós estil impersonal que ha caracteritzat el mal anomenat *llenguatge periodístic*.

En qualsevol cas, dèiem que el llibre de Burguet defensava la natura interpretativa de tot el procés informatiu. La seva impugnació obre dues vies de reflexió, que ell ja fa explícites a la plana deu: «Obrim una reflexió sobre l'objectivitat i una revisió de la classificació tradicional dels gèneres periodístics.» Efectivament, qualsevol repensament de la teoria de l'emparaulament periodístic té com a corolari, tal com explicàvem als primers paràgrafs d'aquesta ressenya, una revisió crítica del concepte d'objectivitat i, d'altra banda, i íntimament relacionat, una revisió de la teoria dels gèneres i de les oposicions primigènies que la sostenen: informació *versus* opinió i, enmig, la interpretació, terra de ningú i també sovint terra de cànons.

Arribats a aquestes altures, però, quan queda clar que ens trobem davant d'un llibre (ben) escrit per algú amb dos ulls a la cara, que no és aliè a certs corrents lingüístics que ens semblen del tot imprescindibles per a la necessària renovació de la disciplina, i quan ens hem adonat que tenim entre mans un treball que no és només oportú, com hem dit, sinó també suggerent, intuïtiu, intel·ligent en els plantejaments, perspicaç en l'orientació, sovint brillant i divertit en la forma —la qual cosa s'agraeix—... Arribats a aquestes altures, però —dèiem—, s'evidencien algunes mancances que llasten el llibre. Es poden fer, vaja, alguns retrets.

En primer lloc, la poca acuïtat amb què s'insereix dins del marc teòric des del qual decideix mirar. Coincideixo amb Burguet en l'interès per defugir el metodologisme o el cientificisme buit. Ja sabeu de què parlem: generar en la primera línia i mitja del llibre o de l'article mitja dotzena de notes a peu i de cites bibliogràfiques, de manera que el lector agafi la forma pel fons i es convenci que allò és un article científic malgrat que potser no diu res de nou; en tenim exemples ben propers. Però Burguet tampoc hauria d'agafar la part pel tot: que l'estil científic

sigui prostituït habitualment per emmascarar vacuïtats no vol dir que no el necessitem quan volem escriure amb rigor acadèmic. Per tant, ens calen notes, bibliografies, conclusions... Coses que falten en el llibre que ressenyem, encara que vulgui ser tant una proposta teòrica com un manual per a estudiants —objectius sovint difícils de coordinar.

La bona teoria és aquella capaç d'explicar-nos les coses. I el més important: tots expliquem coses des d'algun lloc, mirem des d'algun punt de vista, tots fem teoria, encara que pensem que només fem pràctica; el problema és que en aquests casos la teoria és implícita i la fem servir o la traspassem als altres de manera acrítica, cosa que la fa encara més potent i inqüestionada. La perversitat de l'argument *practicista* és aquesta, i és germana bessona de la que ostenten els qui proclamen, des de la ideologia més potent i golafre, que han mort les ideologies. Per tant, no estaria de més que Burguet ens expliqués quins són els pressupòsits de la teoria hegemònica que critica, quins han estat els seus principals valedors, que mirés de trobar-los un marc lingüístic que els expliqués, etc. Així mateix, es troba a faltar una contextualització de la nova perspectiva usada per Burguet. El llibre només es basa, de fet, en el que diu Luis Núñez Ladevéze, que al seu torn es basa tot sovint en la lingüística textual, en Van Dijk i en algunes aportacions de la pragmàtica —Austin—, però sovint quan llegim hi trobem a faltar altres autors que aportin elements descriptius complementaris —per exemple dins la mateixa pragmàtica, la teoria de la rellevància d'Sperber i Wilson; hi ha d'altres planes que ens remeten inapel·lablement a la teoria de l'enunciació, a la retòrica... Quan distingeix entre subjectivitat, parcialitat i intencionalitat, per exemple, reprèn un debat iniciat ja amb el nou periodisme fa quasi trenta anys. També es estrany que, fonamentant bona part del llibre en el concepte de context com a referent interpretatiu, no s'aturi a descriure o caracteritzar el que ell entén per context, noció que dins la lingüística textual ha estat força debatuda i sobre la qual no hi ha en absolut un acord complet —penso per exemple en el clàssic d'Slama-Cazacu o en la panoràmica que ofereix Enrique Bernárdez, o en les aportacions de Lyons, Myrkin o Récanati—. No estic parlant de fer volar coloms. Aquestes carències posen en entredit la coherència de la perspectiva usada per Burguet, que no queda clara o que a tot estirar podem definir com a *nuñezlade - veziana*, amb el que això representa d'encert —és sens dubte un dels grans si no el més gran estudiós del llenguatge periodístic des d'un punt de vista lingüístic a Espanya— i de limitació.

Per exemple, Burguet escriu: «És en relació amb el context que es determina la notícia; és en relació amb el context que s'avaluen, se seleccionen i s'ordenen jeràrquicament els elements de la informació» (p. 49). Si parlem de limitacions, després de fer servir conceptes propis d'una perspectiva que implícitament remet a la teoria social del constructivisme, sorprèn que el context es descrigui —mai de manera directa, però que s'hi facin referències— com si fos una realitat exterior objectiva i igual per a tothom —cosa que sembla més aviat una herència funcionalista—, quan el que sembla més coherent és discutir la seva qualitat de negociat intersubjectiu, en la construcció del qual la paraula i la interacció és fonamental. El cúmul de coneixements de cadascú genera un context diferent. El que l'*ABC* entén per context de la notícia és sens dubte diferent del que entén l'*Avui* o *El País*. Com diu Slama-Cazacu, el context és un constructe intersubjectiu que refem i construïm constantment amb el nostre ús de la paraula, sempre dialògic. També la notícia, d'acord amb la perspectiva que sembla usar l'autor, hauria de ser descrita més aviat com una realitat construïda intersubjectivament. El

rigor, la coherència, l'exhaustivitat i l'articulació amb aportacions d'autors anteriors no és un metodologisme buit, sinó que representa legitimar i donar una seriositat i un marc —un context!, sí— a les intuïcions i als suggeriments que, com ja hem dit, són brillants en alguns casos, però també val a dir que ja repetides en altres.

I això, repetir el que altres ja han dit abans es podria haver solucionat citant els autors que abans que Burguet han proposat anàlisis semblants. D'aquesta manera evitaríem la sensació de *descobriment de sopa d'all* que produeixen algunes afirmacions, sostingudes per Gomis o fins i tot per Martínez Albertos fa més de vint anys. Per exemple, parlo del fet de no recordar el concepte d'*operador semàntic* que Gomis va introduir ja al 1974 a *El medio media*, i que un treball com aquest, que entén la notícia com a operació lingüística, no pot passar per alt. O per exemple les aportacions gairebé fundacionals de Tuchman —«la notícia és una superposició de fets i interpretacions que creen sentit, de manera que apareix com una realitat construïda, és la interpretació que el periodista fa de la realitat»—, per no parlar de les més properes de Rodrigo o Gomis —«informar és el resultat d'un procés d'interpretació que, com tots, consisteix essencialment a comprendre i expressar». Fins i tot el blasmat Martínez Albertos ha fet contribucions que cal tenir en compte en aquest sentit: *«El simple hecho de separar y aislar unos datos dentro de un continuum supone ya un cierto grado de manipulación: estamos ante una operación lingüística* sine qua non *para que pueda producirse este fenómeno cultural que se llama noticia. En este sentido, el periodista es un operador semántico, es decir, el hombre, o mejor dicho, el equipo humano que elige la forma y el contenido de los mensajes periodísticos.»*[4] Totes aquestes aproximacions haurien de ser citades per tal d'incorporar-les a la proposta de teoria descriptiva de Burguet o, si hi discrepa, almenys criticades, mal que fos en una nota a peu. Les disciplines avancen gràcies a la comparació de resultats i propostes.

Burguet aprofita només una part de la filosofia del llenguatge i dels nous corrents de l'anàlisi del discurs, però ignora moltes altres teories que semblen fetes a mida per tal de fonamentar i aprofundir les seves concepcions de la feina periodística —per exemple, considero que és cabdal per a la crítica de l'actual discurs sobre el llenguatge veraç de la premsa la introducció dels conceptes generats pel *gir lingüístic*—. Personalment crec que és una llàstima el desinterès per aprofundir en aquest camí, perquè l'autor demostra prou creativitat i intuïció per millorar encara més la proposta que presenta, per fer-la encara més fèrtil. És un exemple d'aquesta fertilitat la tipologia de les fórmules de contextualització de la informació que proposa: l'*atribució il·locutiva*, la *designació ideològica* i *l'ampliació de context*. Són categories explicatives, fruit d'una observació intel·ligent però, sobretot, fruit de l'aplicació dels conceptes teòrics que les sostenen des de la lingüística. I ofereixen un bon rendiment en la docència, com ha comprovat el mateix Burguet, professor més que competent. Per tant, l'equació que equipara teoria amb vacuïtat ha de ser revisada. La bona teoria genera intuïcions, idees, suggeriments... La bona teoria és catàrtica, posa en crisi conceptes assimilats de manera acrítica per generacions. I pot fer més fàcil d'entendre i d'explicar la feina periodística.

David Vidal Castell

4. MARTÍNEZ ALBERTOS, J.L. (1978). Op. cit., p. 76.